

*С. М. Валявський,
к. е. н., старший викладач кафедри економіки підприємства
та управління персоналом Полтавського національного
технічного університету імені Юрія Кондратюка, м. Полтава
В. М. Стищенко,*

студент Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: ПРОБЛЕМИ АКТИВІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В РИНКОВИХ УМОВАХ

*S. N. Valyvskiy,
candidate of economic sciences, senior teacher of department of
economy of enterprise and management of the personnel of the Poltava
national technical university of the name of Yuriy Kondratuka
V. N. Stitsehko,*

Student of the Poltava national technical university of the name of Yuriy Kondratuka

COMPETITIVENESS OF THE SUGAR INDUSTRY: PROBLEMS OF ACTIVIZATION OF FOREIGN ENTERPRISES IN MARKET CONDITIONS

В статті досліджені основні положення реформи ринку цукру в ЄС, проаналізовано її вплив на функціонування вітчизняних виробників цукру, із загальних закономірностей формування ринку цукру в розвинених країнах виділені ключові, запропоновані напрямки вдосконалення механізму регульованого ринку цукру в Україні з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств цукрової промисловості та їх адаптація до умов світового ринку.

The article examines the main provisions of the reform of the sugar market in the EU, analyses its impact on the functioning of the domestic sugar producers from the common regularities of the formation of the sugar market in developed countries, highlighted the key directions of improvement of the mechanism of the regulated sugar market in Ukraine with the aim of increasing the competitiveness of the domestic sugar industry enterprises and their adaptation to the conditions of the world market.

Ключові слова: *цукор, виробництво, світовий ринок, експорт, імпорт, ринок цукру, реформа ринку цукру в ЄС, регулювання ринку цукру, зовнішньоекономічна діяльність.*

Keywords: *sugar, production, world market, export, import, sugar market, the reform of the sugar market in the EU, regulation of the sugar market, foreign economic activity.*

Постановка проблеми. Цукробурякове виробництво є однією з стратегічно важливих галузей агропромислового комплексу України, яке задовольняє потреби населення в цукрі, є джерелом фінансових надходжень до бюджету. Ресурси власного бурякового цукру в повному обсязі забезпечують потреби внутрішнього ринку та створюють експортний потенціал. Актуальним є питання впровадження ефективних державних механізмів регулювання ринку цукру та підтримки галузі, підвищення конкурентоспроможності підприємств цукрової промисловості, створення умов для активізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах реформування світового ринку цукру.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми активізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств в ринкових умовах досліджували відомі вчені та практики Саблук П.Т., Коденська М.Ю., Власов В.І. (4), Стасіневич С.А. (2) та інші вітчизняні науковці.

Мета статті полягає у дослідженні напрямів підвищення ефективності та конкурентоспроможності вітчизняних цукрових заводів, їх адаптації до умов світового ринку, перспектив розширення експортних можливостей України.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах стабільний розвиток національної економіки значною мірою залежить від рівня її інтегрованості у світове господарство. Однією із найпоширеніших форм цього процесу для держави є її зовнішньоекономічна діяльність. Актуальність проблеми інтенсифікації зовнішньоекономічної діяльності полягає в тому, що в Україні існують підприємства, продукція яких є конкурентоздатна не тільки на вітчизняному ринку, а потенціал виробництва перевищує внутрішні потреби країни. Тому цим підприємствам необхідно шукати нові ринки збуту.

Зовнішньоекономічна діяльність різних суб'єктів є органічною частиною національних економічних інтересів країни. Вона являє собою, з одного боку, систему зумовлених поточними і перспективними потребами та потенційними вигодами об'єктивних мотивів розвитку зовнішньої торгівлі, а з другого – своєрідну форму виразу національних амбіцій, спричинених переважно існуючими та потенційними національними конкурентними перевагами, що об'єктивно формуються потенціалом, кон'юнктурою та ємністю внутрішнього ринку.

Національні економічні інтереси зовнішньоекономічної діяльності мають як спільні, так і специфічні механізми реалізації. Для ринків сільськогосподарських товарів останні доцільно розподіляти за рівнями застосування: глобальний – багатосторонні галузеві домовленості, система доступу до ринку тощо; наднаціональний – єдині ціни на продукцію, механізми прямої допомоги фермерам тощо; національний – програми розвитку аграрних галузей, тарифний захист; корпоративний – розвиток стратегічних альянсів, міжгалузевих об'єднань тощо. На світовому ринку цукру пріоритетними у реалізації інтересів наразі є такі інструменти торговельної політики, як ставки мита, встановлення мінімальної ціни та квоти.

У світі цукор виробляється в 150 країнах на понад 1500 заводах, що переробляють цукрову тростину і близько 1000 заводах, що переробляють цукрові буряки, з яких більше 800 заводів приходиться на Європу. Понад 1 млн т. цукру виробляють 30 країн або 84,5% світового обсягу.

Світове виробництво цукру за останні 50 років, збільшилося більш ніж у 4 рази (з 40 млн. т у 1960 р. до 176 млн. т у 2011 році). Якщо на початку ХХ століття співвідношення в загальних обсягах було 47:53 на користь цукру із цукрових буряків, то у 2012 р. – 82:18 на користь цукру з цукрової тростини. Як правило, три четверти виробленого цукру споживається самими країнами-виробниками. Решта цукру поставляється на світові ринки і йде на створення запасів. Щороку світові запаси цукру зростають, чому сприяє відставання обсягів його споживання від обсягів його виробництва.

Сутність ключових зовнішньоторговельних інтересів лідерів світового ринку цукру відображають можливості і загрози, переваги і недоліки розвитку національних галузей, формують потреби, потенційні вигоди та спонукальні до експортування мотиви, а галузеві структурні пропорції та асиметрії розвитку – національні амбіції. Більшість зовнішньоторговельних інтересів країн-лідерів світового ринку цукру мають експансіоністський характер: від нарощування обсягів виробництва, експорту та регіональної диверсифікації (Індія, Таїланд, Мексика, Росія) до набуття статусу «регулятора» світової торгівлі цукром (Бразилія).

Національні стратегії розвитку цукрового виробництва ключових виробників цукру передбачають такі пріоритети: адміністративно-фінансовий – посилення державної підтримки фермерів та виробників (США, країни ЄС, Росія, Індія, Таїланд); технологічний – товарна диверсифікація у виробництво біопалива та біоетанолу (Бразилія, країни ЄС, США); індустриальний – створення нових виробничих потужностей (Мексика, Австралія, Індія, Бразилія); сільськогосподарський – розвиток сировинної бази (Китай, Таїланд, Гватемала). Пріоритетною стратегією розвитку цукробурякової галузі для України має стати товарна диверсифікація з вертикальною інтеграцією для створення передумов переходу до стійкого розвитку цукрової промисловості країни.

Цукробурякове виробництво є однією з стратегічно важливих галузей агропромислового комплексу України, яке задовольняє потреби населення в цукрі, є джерелом фінансових надходжень до бюджету. Ресурси власного бурякового цукру в повному обсязі забезпечують потреби внутрішнього ринку та створюють експортний потенціал.

Результатом кризи цукробурякової галузі України стали такі проблеми: втрата обсягів експортування цукру та зменшення рівня споживання на внутрішньому ринку при значних надлишкових виробничих потужностях; економічно не вигідний імпорту цукру сирцю з тростини згідно з домовленостями при вступі у СОТ; різке зменшення площ посіву цукрових буряків внаслідок відсутності економічної зацікавленості фермерів; відсутність ефективних державних механізмів регулювання ринку цукру та підтримки галузі, з метою створення умов для нарощування експорту; відсутність довгострокової програми розвитку галузі. Експортний потенціал цукробурякової галузі України становить 240–250 тис. т, однак рівень його використання в останні роки вкрай низький, що свідчить про актуальність реалізації ключового інтересу України на світовому ринку цукру.

Вступ України до Світової організації торгівлі та підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом ставить виробників цукру в умови, за яких конкуренція на світовому ринку цукру, особливо після

відкриття ринку цукру ЄС для потужних світових експортерів, впливатиме на внутрішній ринок цукру. Слід враховувати той факт, що надлишковий цукор, який продається на світових біржах дотується експортними субсидіями країн членів ЄС. Збільшення виробництва в світі цукру з тростини більш дешевого порівняно з буряковим ставить вітчизняних виробників в нерівні умови на зовнішніх ринках.

Дослідження основних положень реформи ринку цукру в ЄС та аналіз її впливу на функціонування вітчизняних виробників цукру дозволяє із загальних закономірностей формування ринку цукру в розвинених країнах виділити наступні:

1) ринок цукру регулюється з боку держави і недержавних органів, причому, при погіршенні економічної ситуації в цукробуряковому підкомплексі регулююча і координуюча роль держави зростає, а надалі із становленням організаційно-економічних механізмів, важелів і стимулів здійснюється процеси перерозподілу регулюючих функцій держави на користь недержавних структур і перехід виключно до економічних, непрямих методів;

2) регулювання ринку цукру завжди вводиться як вимушений для цукрової промисловості захід, в першу чергу унаслідок відносного перевиробництва цукру, що викликає зниження цін на нього і робить неминучим банкрутство цукрових заводів;

3) у всіх країнах, що виробляють цукор для регулювання ринку використовуються економічні важелі і стимули (квоти, інтервенційні ціни і закупівлі та ін.), приймаються заходи по захисту свого внутрішнього ринку від товарної інтервенції ззовні за допомогою митних бар'єрів, застосовується державна підтримка і стимулювання власних виробників цукру до експорту надлишків цукру;

4) практично у всіх країнах проведена реструктуризація і концентрація цукрових заводів для забезпечення мінімальні витрати і підвищення конкурентоспроможності цукру на внутрішньому і зовнішньому ринках [1,3].

Для адаптації цукрової промисловості України до умов світового ринку, підвищення ефективності та конкурентоспроможності вітчизняних цукрових заводів першочергово необхідно розробити державну програму стратегічного розвитку даної підгалузі, що дозволить провести системні трансформації як в цілому по промисловості, так і з урахуванням специфіки діяльності цукробурякового комплексу України з метою підвищення конкурентоспроможності цукру на внутрішньому та зовнішньому ринках.

По-друге, необхідно відновити експортний потенціал і розширити географію ринків збуту з урахуванням наявних прогнозів щодо дефіциту цукру в країнах ЄС та Китаю.

По-третє, забезпечити необхідний рівень інвестування з метою динамічного розвитку цукрової підгалузі, що вимагає здійснення змін податкової, цінової, регуляторної політики на макрорівні.

По-четверте, розробити по кожному вертикально інтегрованому формуванню (агропромислому холдингу), окремого підприємству програми підвищення інвестиційної привабливості, які повинні базуватися на підвищенні ефективності виробництва шляхом впровадження прогресивних енергозберігаючих технологій та проведення технічного переоснащення суб'єктів господарювання у відповідності до міжнародних умов.

Особливого значення для підприємств цукрової промисловості набуває проблема енергоспоживання та енергозбереження. Адже зараз в Україні в середньому витрачається 35 куб. м газу на переробку 1 тони буряків, а в європейських заводах – 12 куб.м. Актуальним є приведення у відповідність якості виробленого в Україні цукру до світових стандартів. За сумою показників – вологість, вміст кондументричної золи, кольоровість – вітчизняний цукор не може бути експортним товаром до цих країн. Наразі лише окремі українські заводи виробляють цукор, відповідний ДСТУ.

Важливою складовою підвищення конкурентоспроможності підприємств цукрової промисловості України в умовах входження до світового ринку є розширення асортименту продукції. Цукрові заводи мають можливість виробляти цукор білий кристалічний, цукрозу, цукор рафінад, цукор пресований, цукор природний (жовтий), цукор жельований, цукрову пудру, цукор рідкий, цукор рідкий з ароматизаторами. На цю продукцію розроблені нормативно-правові документи (ДСТУ, ТУ та інші). Слід зазначити, що асортимент цукропродуктів у світі різноманітний і продовжує удосконалюватися залежно від конкретних запитів споживачів. За кордоном розширюється випуск нових видів цукропродуктів на основі кристалічного цукру – спеціальних цукрів, цукрів з добавками, збільшується кількість сортів кристалічного цукру, виробництво цукропродуктів із нетрадиційних видів сировини.

Адаптація підприємства цукрової промисловості України до умов світового ринку потребує вдосконалення механізму регульованого ринку цукру в Україні, зокрема необхідно здійснити наступне:

- 1) забезпечити законодавчий захист вітчизняних товаровиробників, зокрема в умовах СОТ;
- 2) прийняти програму розвитку цукробурякової галузі на перспективу і контролювати її виконання;
- 3) активізувати роботи по розширенню ринків збуту цукру і удосконаленню ціноутворення на внутрішньому ринку;
- 4) стимулювати підвищення конкурентоспроможності вітчизняної цукрової галузі шляхом реструктуризації, укрупнення цукрових холдингів;
- 5) запровадити державну підтримку розробки виробничих технологій та проведення досліджень біологічних видів палива з цукровмістких продуктів на технічній базі цукрових заводів;
- 6) прискорити розробку і впровадження нових стандартів, гармонізованих з міжнародними, зокрема, стандартами ЄС;

7) поглибити інтеграцію товаровиробників і переробників цукросировини з метою збільшення обсягів виробництва цукрових буряків, здешевлення їх вартості та підвищення якості;

8) розширяти співробітництво з країнами, які не мають власного цукрового виробництва (наприклад країни Закавказзя) на умовах міждержавної виробничої кооперації, використовуючи можливості українських цукрових заводів.

Висновки.

Активізація зовнішньоекономічної діяльності України на світовому ринку цукру можлива лише за умов інтеграції зусиль на всіх управлінських рівнях – державному, галузевому та корпоративному, а пріоритетними мають стати такі напрями: максимізація використання експортного потенціалу; створення довгострокової програми розвитку галузі; відновлення членства в Міжнародній організації цукру; активізація комерційної дипломатії на цільових закордонних ринках; використання очевидних переваг регіональної економічної інтеграції; повноцінне застосування системи квотування; стимулювання виробництва та експорту в межах легітимізованої СОТ внутрішньої підтримки; створення асоціації експортерів цукру; державна підтримка розвитку інфраструктури експорту та логістичних послуг для галузі; залучення інвестицій у модернізацію техніко-технологічної бази галузі, забезпечення адекватної вимогам міжнародних технічних, санітарних та фітосанітарних норм екологічності виробничих процесів та продукції, розвиток інфраструктури експорту та логістики, застосування агромаркетингу.

Література.

1. Реформа ринку цукру в ЄС: приклад для України. – Інститут економічних досліджень та політичних консультацій в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ier.kiev.ua>
2. Стасіневич С. А. Аналітичний огляд ринку цукру, цінова ситуація на початку 2014 р. // Цукор України / С.А.Стасіневич – 2014. – № 2. – С.14-17.
3. Фурса А. В. Реформа ринку цукру в ЄС / А. В. Фурса // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 143–148.
4. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку / Саблук П.Т., Коденська М.Ю., Власов В.І. та ін. / за ред. П.Т. Саблука, М.Ю. Коденської. – К.: ННЦ «ІАЕ». – 2007. – 390 с.
5. EU Formally Adopts Radical Sugar Reform // The Sugarbeet Grower.– 2010. – March. – P. 14.
6. <http://www.sugarua.com> – національна асоціація цукровиків України «Укрцукор».

References.

1. The Institute for Economic Research and Policy Consulting (2015), “Reform of the sugar market in the EU: the example for Ukraine”. available at: <http://www.ier.kiev.ua> (Accessed 1 December 2015).
2. Stasinevych, S.A. (2014), “Analytical review of the sugar market, the price situation at the beginning of 2014”, Tsukor Ukrainy, vol. 2. pp. 14–17.
3. Fursa, A.V. (2006), “Reform of the sugar market in the EU”. Ekonomika APK, vol. 11. pp. 143–148.
4. Sabluk, P.T. Kodens'ka, M.Yu. and Vlasov, V.I. (2007), Tsukroburiakove vyrobnytstvo Ukrainy: problemy vidrozhennia, perspektyvy rozvytku [Sugar beet production in Ukraine: problems of the revival and development prospects], Kyiv, Ukraine.
5. EU (2010), “EU Formally Adopts Radical Sugar Reform”. The Sugarbeet Grower, vol. 3, pp. 14.
6. Ukrtsukor (2015), available at: <http://www.sugarua.com> (Accessed 10 Nov 2015).

Стаття надійшла до редакції 08.12.2015 р.